

BIZENTA MOGEL (1782-1854), EDO EUSKAL TRADIZIO LITERARIO ANDROZENTRIKOA PITZATU ZENEKOA

M. J. Olaziregi

EUSKAL HISTORIOGRAFIA BERRI BATEN BEHARRAZ

Lafitteren omenaldi honetarako Bizenta Antonia Mogelen ekarpen literarioaz hitz egitea bururatu zitzaidanean, betidanik errepikatu eta deitoratu dugun errealitatearen oinarrian dauden arrazoiak argitzea nuen helburu. Errealitate hori, noski, emakumezko idazleek euskal literaturaren historian izan duten urritasunarekin eta presentzia guztiz marjinalarekin zegoen lotuta. Jakina denez, euskal literatur tradizio hegemonikoa, hau da, euskal literatur instituzioak balekoa kontsideratu duena, gizonezkoek idatzitakoa izan da, eta Teoria Sistemikoen jarraitzaileek esango luketen moduan, sistemaren guneeetatik kanpo, hau da, periferietan kokatu da emakumezkoen ekarpen literarioa.

Azken urteetan egin diren zenbait lanek birritan deitoratu duten egia hori onartu ondoren (ikus, besteak beste, Linda White (1996); Gabilondo, J. (1998); Olaziregi, M.J. (1999); Nuñez Betelu, M. (2001)), pixka bat haratago joan nahiko genuke eta euskal literaturaren historian emakumezkoak ez direla existitu baieztatu. Probokatzailerak dirudien arren, baieztapen honekin ez dugu euskal emakumezko idazleen lanei buruzko ikerketa sinkroniko nahiz diakronikoen eskasia bakarrik salatzen, euren literatur lanek euskal literaturaren bilakaera orokorrari egindako ekarpen eskasa baizik. Eskasa diogu, ez derrigorrez euren lanen balio literarioa gutxiesten dugulako, euskal literatura historiagileek inflexio puntu gisara kontsideratu ez dituztelako baizik. Ikuspuntu literario hertsia batetik, interes handiagoa du, ezbairik gabe, *Ipui onaken* argitalpenak euskal literaturaren historian etengabe errepikatu eta aztertu diren hain-

bat katixima eta eliz liburuk baino. I. Sarasolak (1976:183) aspaldian argitara emandako datuak gogoratuz, 1545etik 1879ra argitara eman ziren 101 liburutatik lau bakarrik badira hertsiki literarioak, ez da inondik ere ulertzen, mugak muga eta arazoak arazo, Bizentaren lanaren inguruko azterketa urritasuna (azken urteotan X. Altzibarri esker nolabait konpondu dena); are gutxiago lan horrek gure literaturaren bilakaeran izan zuen lekuaren inguruko gogoetarik eza. Gure aburuz, bada garaia euskal literatura klasikoa deritzoguna, hau da, modernitate aurrekoa, berrirakurri eta irizpide literarioz berreskuratzekoa. Orain artean erabili izan diren irizpide filologikoez haratago, parametro kritiko gaurkotu eta onartuez begiratu beharko genieke iraganeko ekarpen literarioei.

Edonola ere, kontu hau ez da, inondik ere, berria gurean. Aspalditik entzun dira literaturaren historiografia berri baten aldeko aldarriak eta honi dagokionez, bada garaia elkarren ondoren zerrendatzen diren autoreen inguruko erreferentziak gainditu eta irakurketa zabalagoak proposatzekoa. Beharrezko dugun historiografia honek literatur sistemako elementu desberdinen (sortzaile, bitartekari, birsortzaile, hartzaile) bilakaera eta aldaketa-joe-rak baldintzatzen eta eragiten dituzten legeen araberrako diagnostikoak burutu beharko lituzke. Beste hitzetan esateko, aipagai dugun historiografiak euskal literatur sistemak euskal gizartearen bilakaeran izan duen lekua kokatu beharko luke.

Modu honetan ulertuta, literatur lanen irakurketa kritiko-historikoaz gain, euren sortu eta irakurri ziren testuinguruei erreferentzia egin beharko genieke, hau da, literatura bera testuinguru batean kokatzen ahalegindu beharko genuke. Eta halaxe egiten dute, hastapenetako *New Criticism* iparramerikarra gaindituz edo linguistikan testuinguru kontzeptuak izan dituen zehaztapen desberdinak egokituz, literatur teoriarik Pragmatikaren eta Historizismo Berriaren ekarpenak bereganatu dituztenek. Beraz, “Testuak idatziak eta irakurriak izan diren testuinguruak” (ik. Rylance, R. & Simons, J.: 2001) aztertzeak, besteren artean, honako alderdiok kontuan hartzea esan nahiko luke:

- Literatur lana kaleratu zen testuinguru historiko, politiko, soziala eta kulturala.
- Egilearen testuinguru biografikoa.
- Testu baten pasarte batek testu osoarekin edo egilearen obra osoarekin izan dezakeen erlazioa.
- Egile beraren beste lanekin duen testuartekotasuna (intertestualitatea).
- Garai, Poetika edo Genero literarioek zehazten duten testuingurua.
- Literatur lanaren harrera-testuingurua.
- Literatur lanaren azterketa estilistikoa garaiko joeren argitan.

Orain arteko zehaztapen guztiokin, Bizenta Mogelen lana aztertzeko erabiliko dugun prozedura argitu nahi genuen. Ikusiko dugunez, Bizentaren lanak orain artean izan duena baino arreta handiagoa merezi du, ez bakarrik XIX. mendean argitara eman ziren hainbat alegia-libururen erreferentzia bihurtu zelako, baita euskarazko haur eta gazte literaturari hasiera eman ziolako ere. Emakume batek bere garaian zituen muga eta ostopoak gaindituz, euskal literatur tradizio androzentrikoan pitzadura bat ireki zuen. Hortaz, hauxek izango dira gaurkoan gure solasaren helburu eta mugak: Bizenta Mogelen, eta batez ere, 1804ko bere *Ipui onaken* testuinguru sozioliterarioa aztertzea. Ondoko lerroetan ikusiko denez, salbuespen gisara aurkezten zai-gun emakume idazle honen lanean, bere familiako giroa, emakumezkoak XVIII. mendean bizi zuen egoera larri eta zaila, euskal gizarte katoliko heretsiak ezarritako mugak, garaiko joera poetikoak... iragazten dira. Guztiaren osagarri, euskal kritikak eta historiografiak proposatu dizkigun irakurketak, hau da, harrera literarioa, baloratu eta kritikatu dugu eta bere lanen ekarpena berretsiko.

BARKATUTA ZAUDE, BIZENTA

Koldo Mitxelenak dioskunez (1988:116), Bizenta Mogel “emakume ezohiki argia” izan zen (“mujer excepcionalmente despejada”). Ez dakigu inteligentzia hutsa izan zen Mitxelena harritu zuena edo, emakume izanez, hain inteligentea izatea (!). Argi dagoen gauza bakarra, garaiko emakumezkoen heziketa-mailarekin konparatuta, Bizentak erdietsitakoa nabarmen handiagoa izan zela, eta bera dugula, gainera, liburu baten egile gisara azaltzen zai-gun lehenengo euskal emakumea, hogeita bi urteko emakume gaztea, hain justu, 1804an *Ipui onak* kaleratu zuenean.

Eta gertakizun honek, alegia, garai hartan idazle gisara aurkeztu izanak, badu benetako garrantzia, urte haietan emakume askok egin zutenaren kontra (hortxe dauzkagu, George Eliot, George Sand eta, beste batzuekin batera, Brönte ahizpak, 1846an poema-liburu bat ezizen batekin kaleratu behar izan zutenak) Bizenta bere izenarekin sinatzen ausartu zelako. V. Woolf harritu egiten bazen XVIII. mendea baino lehenagoko emakume idazlerik ezagutzen ez zuelako (ik. *Norberaren gela*), euskal kasuan berritasuna handiagoa zen, XV. mendean eresi desberdinen egile gisara azaltzen diren emakumezkoek gain (Milia Lasturko, Sancha Hortiz ...), Bizenta izan zelako denboran hurrengo emakumezko idazlea. Horregatik eskatzen du, ia, barkazioa liburuaren hitzaurrean, Bizenta jakitun delako emakumezko batek liburu bat argitaratzeak

zekarren berritasunaz. Modu honetan jokatzuz, balizko hartzaileen onarpena bilatu nahi du eta bere "ausardia" nolabait ulertarazi. Finean, garaiko alfabetatze-mailak ikusita, argidago hartzaile potentzialok gizonaekoak izango zirela nagusiki eta horien harridurari (igurikimen horizonteari, esango lukete Harrera Estetikaren jarraitzaileek) egin behar ziola aurre:

Badakit, enzunaz beste gabe, neskatz gazte baten izena dagoala itxatsirik liburutxo onen aurkean, jardungo dutela siñuka ez gutxi, diotela beren artean, iñoren lumaz janzi nai duela bela-txikiak; au da, besteren bearrak artu nahi ditudala neretzat; dagokiola neskatz bati bururik ausitzea liburugiñen: asko duela gorua, naiz jostorratza zuzen erabiltzea. Nola nik siniserazoko diet askori, euskeratu ditudala erdarldun jakitunak argitaratu dituzten Ipuiak? Nolako arrotasuna berriz latinezko itzkuntzarekin liburu onen asmoa agertzea? Orretarako bear litzake jakitea euskera, gaztelania eta latinezko iru izkuntzak. Zein gauza sinisgaitza neskatz batengan!. (Mogel, B.A., 1991:27¹)

Kezkatuta azaltzen zaigu Bizenta, kezkatuta, irakurlea inoren lanaz baliatu dela pentsa ez dezan; kezkatuta, neskatz bati ez zegozkion lanetan sartua zelako. Bien oinarrian lotsa eta beldurra badaude ere, urrun daude kezkok bere eskuizkribua ezkutarazten buruhauste franko izan zituen Jane Austenekin, azken batean, *Harrotasuna eta Aurrejuzkuak* eleberraren egilea idatzitako istorioaren indar erromantikoaz kezkatzen baitzen, ez argitaratze-ra ausartu izanaz.

Edonola ere, bere izena darabil Bizentak liburuaren azalean eta horrela jokatzeko arrazoiaren artean (Bizentaren beraren izaera, egindako lanari zegokion onarpena...) badago bat, inondik ere, ahaztu ezin duguna: Bizenta, ezer baino lehen, mogeldarra zela, euskal literaturaren historian bere leku kanonikoak² duen Juan Antonio Mogelen iloba. Osaba da, hain justu, Bizentak *Ipuinaken* hitzaurreko bigarren paragrafoan aipatzen duena:

¹ Hemendik aurrera, *Ipuinaken* liburuari egingo dizkiogun erreferentzia guztiak 1991n Euskal Editoreen Elkarteak argitaratutako emandako edizioari dagozkie. Ikus: Mogel, Bizenta Antonia, *Ipuinaken*, Donostia, Euskal Editoreen Elkarte, 1991.

² Juan Antonio Mogelen *Ipuinaken* 1995eko edizioaren hitzaurre gisara datorren aurkezpenan (ik. "Berba aurrekoa"), Jean Haritschelharrek Unamunoren baieztapenak gogoratzen ditu, zeinen arabera, "*Peru Abarka* egundaino idatzi den libururik edo behintzat nobelarik onena den". Euskal literaturari gagozkolarik (literatura unibertsalaz aritzea pentsaezina baita), lausengu gehiegizkoak, dudarik gabe, Unamunorenak.

“Naiz sinistu, naiz ez, esan behar det, gaztetxo nintzala irakurri ta azaldu oi nituela Fedroren latiñezko ipuiak; artu oi nuela atsegin guziz andia enzunaz txakur, otso, aizeri, ollar... abere, lauoñeko, ta egaztien itzketa alkarren artekoak. Zortzi urte nituencan ekusirik nere neba edo anaia ikasten asi zala gure osabarekin latiñezko izkerea, jarri zitzatan buruan ikasi behar nuela nik ere.” (Mogel, B.A., 1991:27-28).

Ezin argigarriagoa da Bizentaren solasa: osaba izan zuen maisu, etxean ikasi zuen eta bere irakurketak egile klasikoan lanenak izan ziren, Virgilioz gain, alegiagile ezagunak ziren Esopo eta Fedroren lanak irakurri zituen txikitatik Bizentak.

JUAN ANTONIO MOGEL EN ITZALA BIZENTARENGAN

Mogeldarrei buruzko informazio eta ikerketa-lan osatuenak, Xabier Altzibarri zor dizkiogu. 1982an Bizenta Mogelen jaiotzaren bigarren mendurrena zela-eta Euskaltzaindiak egindako omenaldian aurkeztu zuen ikerlanaz gain (ik. “Bizenta Antonia Mogelen biziaz eta lanaz zenbait argibide”, *Euskera* XVII, 1982, 457-496), besteak beste, bere doktorego-tesiaren fruitu oparoa den *Bizkaierazko idazle klasikoak: Mogeldarrak, Astarloatarrak, Frai Bartolome: nortasuna, idazlanak, grafiak* (Bilbo, Bizkaiko Foru Aldundia, 1992) liburua aipa genezake, edo Juan Antonio Mogelen alegiak biltzen dituen *Ipuinak* izeneko liburuaren edizioa (Bilbo, Labayru-BBK-Eibarko Udala-Markina-Xemeningo Udala, 1995). Guztietan, mogeldarren inguruko datu ugari ematen du ikerlari markinarrak eta eskuizkribu desberdinak zehaztasunez deskribatzen.

Altzibarren ikerketa guztiotatik ondoriotu dezakegunez, mogeldarren artean Bizentaren bizitzari buruzko datuak dira ezezagunenak. Horretaz gainera, emakumezko idazleez mintzo garenean, askotan gertatu ohi den modura, Bizentaren izena bi gizonezkoren izenari lotuta azaltzen da: batetik, Juan Antonio Mogeli, aita hil zitzaionean Bizentaren heziketak arduratu zen idazle eta osaba ezagunari; bestetik, Eleuterio Basozabali, merkatari euskaltzalea eta Bizentaren senarra izango zenari. Eleuterioren aitaren inprentan argitaratu ziren J.A. Mogelen zenbait lan eta E. Basozabalenak dira, halaber, *Peru Abarkaren* kopia bat, zeinetan markinarraren ipuin-alegiak ere azaltzen ziren. Dakusagunez, noren iloba edo noren emaztea izan zen adierazten da Bizentaren kasuan ere, bien artean, ezbairik gabe, osabari egindako erreferentziak badute ere garrantzirik handiena.

Esandakoaz gain, Bizentaren famili ingurunea osatzeko, badira garrantzitsuak suertatzen diren beste datu batzuk. Esaterako, Mogeldarrak mediku eta apaizez osatutako familia izan zirela (Bizentaren ahizpa bat moja izan zen eta bere neba bakarra, Juan Jose Mogel idazlea, apaiza); ilustrazioa maite zutela (Astarloa bezala, J.A. Mogel ere Adiskideen Batzarreko kide izan zen) eta miresten zutela Adiskideen Batzarreko sortzailea eta lehendakaria izan zen Xabier Munibe, Peñafloardako Kontea (haren ilobari dedikatzen dio Bizentak *Ipui onak* liburua). Horretaz guztiaz gain, euskaltzaleak eta tradizionalistak gisara defini ditzakegu: *Peru Abarkaren* oinarrian ideologia atzerakoia bada go (baserritarren hizkuntza eta bizimodua eredugarritzat hartzen da euskaldun guztientzat. Ik. Sarasola, I.:1976:61), oroit dezagun Juan Jose, Bizentaren neba, Bizkaiko Aldundi Karlistan Diputatu Nagusi izan zela 1834-1837 urtetan. 34 urterekin Bilbora ezkondu ondoren, Bizkaiko Aldundian itzultzaile gisara aritu zen Bizenta eta Abandoko Ulibarrirekin San Fraiskuko gabon kantak ontzen. Orobat, Altzibarrek oroitarazi digunez, Bilbo aldean sasimediku gisa ere ospetsua izan omen zen. Bere argitalpenak honako zerrenda honetan laburbilduko genituzke: 1804an argitara eman zuen *Ipui onak* alegialiburuaz gain, 1820an itzuli zuen Luis Borbon Toledoko artzapezpikuaren gutuna, edo Bizentari egotzen zaizkion gabon kantak (ik., Altzibar, X.: 1982).

Esan daiteke ezohiko bizitza-baldintzak izan zituela Bizentak eta horri esker lortu ahal izan zuela maisu klasikoei buruzko informazio oparoa (besteak beste, Virgilio, Esopo edo Fedro), eta latina, frantsesa nahiz gaztelania ikastea. Esandakoez gain, Bizentaren zenbait irakurketaren berri ere izan dugu, hala nola, M. Rollin-en *The Method of teaching and studying the Belles Lettres, or An Introduction to Languages, Poetry, Rhetoric, History, Moral, Philosophy* (1773) liburuarena³. J. Garatek bere *La época de P. Astarloa y J.A. Moguel* liburu ezagunean dioskunez (aip. Altzibar: 1982), Bizkaiko Diputazioan zegoen M. Rollinen alea Bizentarena bide zen eta liburua aztertu besterik ez dago Bizentak jaso ahal izan zuen heziketaren berri izateko. Parisko Unibertsitateko errektore ohi izandakoa zen M. Rollin jaunak heziketaren onurak frogatu nahi izan zituen bere lan horrekin eta hasieratik argi utzi zuen zeintzuk ziren bere ahaleginaren helburu nagusiak: gazteen izpiritua heztea, jokabide eta ohitura "egokiak" irakastea eta erlijioaren inguruko eza-gutza egokia bermatzea. Horretarako, bere obra sei ataletan banatu zuen eta garaiko gazteentzat egokiak ziren arloak hurrenez-hurren landu: Gramatika (frantsesa, latina, grekoa); Poesia (Zizeron, Homero, Virgilio); Erretorika;

³ M. Rollin-en liburuaren jatorrizko izenburua honako hau izango litzateke: *De la manière d'enseigner et d'étudier les Belles Lettres*, 2 vol. Paris, Chez la Veuve Estienne, 1740.

Historia; Filosofia eta Gazteen Hezkuntzarako Aholkuak. Guztiaren osagarrri, emakumezkoen heziketan kontuan hartzeko alderdiak argi utzi nahi izan zituen Rolinek. Bere aburuz, komenigarria zen emakumezkoei latina irakastea, baita irakurtzen eta idazten irakastea ere. Horiekin batera, aritmetika, poesia, musika eta dantza kontsideratzen zituen emakumezkoaren heziketaren oinarri. Rollinek aholkatzen zituen irakurketa eta jardueren artean, literatura klasikoaren eta Racine-ren testuen irakurketak, historia-liburuaren azterketak (Historia Santua, Frantziakoa, mundu klasikoari dagokiona) edo eskulanean trebakuntza (jostea, brodatzea...) ziren aipagarrienak. Ezin esan Rollinen liburuaren azterketak Bizentaren ezagutza eta jakituriak argibiderik ematen ez digunik, egileaz daukagun informazio urria osatzeko eta bizi izan zuen giroaren irudi bat egiteko lagungarri suertatzen baita.

Beraz, esan daiteke ezohikoa izan zela Bizentak jaso zuen heziketa, XVIII. eta XIX. mendeko alfabetatze-tasak ikusiz gero, emakumezkoen gehiengo nabarmena alfabetatu gabea zela jakina delako. P. Dávila eta A. Eizagirrek (1992) eskaintzen dizkiguten datuen arabera, 1816-1820 artean emakumezkoen % 13k zekien sinatzen iparraldean; hegoaldeari dagokionez, berriz, 1835-1860 urteetan, Antzinako Erregimenean gertatzen zenaren ildotik, emakumezko gehienak erdi alfabetatuak ziren, alegia, irakurtzen bazekiten baina idazten ez. Oro har, emakumezkoen % 15 bakarrik zen alfabetatua. Honako hau eranstean du P. Dávila (1988) garai hari buruz: Adiskideen Batzarrak eta Bergarako Mintegiak ez zuela emakumezkoen alfabetatze mailan eragin handiegirik izan⁴, eta aurreko mendean bezala, emakumezkoak etxean edo komentuetan jarraitu zutela heziak izaten. Esparru pribatu horiek, gehienetan, ezkontzaren bidez soilik gaintitzen zituzten⁵, eta honi dagokionez ere, Bizentaren kasua ezin esan berezia ez denik: lehen esan bezala, 34 urterekin ezkondu zen, garai hartako emakume batentzat, berandu, emakumezkoen % 61 hogeita bost urte bete baino lehenago ezkondata baitzegoen XIX. mendearen lehenengo erdian.

Alabaina, familiaren egoera ekonomiko ona, Ilustrazioarekiko lilura, ezkontza berantiarra, lehenengo euskal emakume idazle honengan bildu ziren baldintza biografiko onuragarriak badira ere, bada hirugarren alderdi bat V.

⁴ Pentsamendu ilustratuak, berez, ez zuen emakumezkoaren heziketa gizonezkoarenaren parean jarri inoiz. Hona zer dioen C. Martín Gaitek (1981:263):

“En cuanto a la importancia que se le daba al detalle de que las mujeres volvieran a amamantar a sus propios hijos, costumbre que se había perdido un tanto en el XVIII, es tanta que deja bien patente la subconsciente relación entre maternidad y educación femenina que latía en el fondo del pensamiento ilustrado”.

⁵ Edo ihes eginez, Catalina Erausoren antzera.

Woolfek ere XIX. mendeko idazle ingelesez egiten duen diagnostikoan azpimarratzen duena (ik. *Norberaren gela*): amatasunari uko egin izana. Aurreko mendeekin konparatuz, XVIII-XIX. mendeetan emakumezkoarentzat gertatzen den aldaketa funtsezkoenetakoa “maitasun maternalaren” asmakuntzarena da. XIX. mendetik aurrera, batez ere Eliza katolikoaren eraginez, haurraren heziketa amaren esku geratuko da eta bera bihurtuko familiaren moral erdugarriaren zaintzaile eta bermatzaile. Ama entregatuari, etxe barruan haurrak hezten zituen emakumearen zamari ihes egin zion Bizentak eta segur aski, horregatik jarraituko zuen ezkondu ondoren ere testuak ere argitara ematen.

“EMAKUMEZKOEK GUTXI IRAKURRI BEHAR DUTE ETA, IRAKURTZEKOTAN, TESTU EGOKIAK SOILIK”

G. Duby eta M. Perrot-en (1993) liburu ezagunean jasotzen da baieztapen hori. Orain artean esan dugunarekin besterik pentsa badaiteke ere, heziketa-maila duina lortu zuten emakumezkoek ere muga ugari izan zituzten gizartean era buruaskian jarduteko XVIII-XIX. mendeetan. Horretaz mintzatuko gara jarraian eta, lehenengo, euskal emakumezkoek Erregimen Zaharrean izan zituzten murrizpenei erreferentzia eginez hasi beharko genuke, ikusiko dugun modura, Trentoko Kontzilioaren ostean, emakumeen kontrako erasoaldi bortitzari eman baitzitzaion hasiera Euskal Herrian. Lola Valverderen hitzetan (1988:45):

“Podemos decir que desde 1545, Trento, asistimos a una ofensiva en regla contra las mujeres en cuanto portadoras de la tentación. Estado e Iglesia tratan de controlarlas y reprimirlas”.

Valverderen ikerketan hainbat datu ematen dira Erregimen Zaharrean euskal emakumezkoak zuen egoerari buruz. Batetik, emakumea, ezer baino lehen, gauza gisara kontsideratzen zela, gizonaizkoek (aita, senarra) “eduki” zezaketen objektu bezala. Fisikoki nahiz intelektualki gutxietsiak, izaki arriskutsuak kontsideratzen ziren, gizonaizkoa tentatu eta galbidean jar zezaketen neurrian. Berebat, XVII. mendean edo XVIII.lean posible bazen ere alaba bat oinordeko izatea, normalean egoera hori saihestu egiten zen, eta beste aukerarik ez zegoen kasuetan soilik ematen zen. Emakumezkoak izan zitzakeen “lanan” artean, nekazari, inude, emagin edo serorarena aipa genitzake, baina berez, ezkondata bazegoen, senarraren esku geratzen ziren bere ondasun guztien administrazioa eta erabilpen-eskubidea. Bizentaren kasuan ere, senarra hil zitzaionean, ondorengorik ez zuenez, koinata baten semearen eskuetara joan

ziren Eleuterioren ondasunak. Hil baino bi urte lehenago soilik lortu zuen Bizentak, auzitan ibili ondoren, ezkontzara eraman zuen dotea eta senarrak emana (81000 erreale gutzira) berreskuratzea (ik. Altzibar, X., 1982:461). XIX. mendean oso berandu arte, feminismoaren hastapenen mendea ere kontsideratzen den horretan, emakumeari ukatu egiten zitzaion subjektu izaera edo bere soldata libreki erabiltzeko aukera. Arlo guztietako berdintasun politikoa zen, finean, emakumezkoari ukatzen zitzaiona.

Trentoko Kontzilioaren ostean, ezkontza klandestinoak edo jaiotza ez-legitimoak desagertuz joan ziren Euskal Herrian eta emakumezkoarekiko presio eta bidegabekeriak hedatzen. Edozein delitu, adulterioarena, kasu, irizpide oso desberdinez juzkatzen ziren sexuen arabera, eta bekatu bidetik babestu eta atera beharreko izaki ahul baina arriskutsu gisara ikusten ziren emakumezkoak. Aspaldian azpimarratu zituen K. Mitxelenak (1988:61) Trentoko Kontzilioak bizitzaren arlo guztietan Euskal Herrian izan zituen eragin funtsezkoak. Batetik, "euskaldun=fededun" berdintasuna finkatu zen orduan; bestetik, bereziki sexuari dagokionez, zentsura eta kontrol izugarriak nagusitu ziren. Mitxelenaren diagnostiko zehatzari gauza bat bakarrik gehitzea falta zaio: emakumezkoak izan zirela, ezbairik gabe, erlijio itsukeria hori gehien pairatu zutenak eta, ondorioz, ulergarria dela euskal literaturaren historian hain emakumezko gutxi egotea.

Herrialde protestanteetan, berriz, zentsurak zentsura, emakumezkoaren heziketari aukera gehiago eman zitzaizkion eta berdintasun politikoa lehenago iritsi zen herrialde katolikoetan baino (ik. DUBY, G. & M. PERROT, op. cit.). Horrek eta, beste arrazoi batzuen artean, irakurketa desberdinak egiteko izan zuten askatasun handiagoak⁶, espikatuko luke zenbait literatur generotan, eleberrian, kasu, emakumezkoek Europako herrialde protestante batzuetan XVIII-XIX. mendeetan egin zituzten ekarpen funtsezkoak. Eta irakurketa kontuak aipatu baditugu, atal honi jartzen genion izenburura itzuli nahi dugulako izan da: herrialde katolikoetan (Frantzian eta Italian bildu diren lekukotzak guztiz argigarriak dira zentzu honetan) buruhauste bat baino gehiago eragin zuten emakumezkoek irakurtzen zituzten amodiozko eleberrien ondorio kaltegarriek. *Madame Bovary*ren kasua guztiz paradigmatikoa genuke zentzu honetan: Flauberten eleberri bikainean etengabe azpimarratzen da Emmaren irakurketa erromantikoek bere izaeran izan zuten eragin "suntsiga-

⁶ Estatu espainiarrean ere, irakurketa-kontuek izugarri kezkatzen zituzten agintariak eta hori dela-eta, emakumezkoek debekatua izan zuten XVIII. mendean Erret Liburutegira sartzea. Bestelako egoera, ezbairik gabe, 1790ean Erresuma Batuan bere aldarri ezaguna kaleratu zuen Mary Wollstonecraft-ena.

ria”. Horregatik egiten du Emmak bere buruaz beste eleberriaren amaieran, emakume adulteriogileak protagonista dituzten beste lan ezagunetan bezala (*Ana Karenina*, *Basilio nire lehengusua*, *La Regenta*), gizartearen arau matxistak apurtzen dituzten pertsonaia horiek gaizki bukatzen zutela frogatu behar zelako (ik. Ciplijauskaité, B.: 1988).

Bizentarengana itzuliz, argi dago bere irakurketak garaian zuzentzat jotzen zirenak zirela: lehenago aipatu ditugun idazle klasikoak maite zituen eta “ondorio onik ez zekarten [tradiziozko herri] ipuin eroak” gorrotatzen (Mogel, B.A., 1991:28). Baina irakurriz eta idatziz, hau da, emakume batengan berez gaizki ikusita zeuden ekintzak eginez, bizitza bertuosoa zen bilatzen zuena Bizentak: hitzaurrean aipatzen dituen santu izandako emakume askoren antzera, bertutetsuago izateko bidetzat baitzekusan jakituria (Mogel, B.A., 1991:32). Azpimarragarria da, guztiz, tradiziozko herri ipuinekiko erakusten duen distantzia eta zaletasunik eza. Gogora dezagun, jokabide moralen kontrol bortitza zegoen mende haietan, herri literatura izan zela zentsurari ihes egiten zion adierazpide bakarrenetakoa⁷. Herri literaturako hainbat generotan sexuak eta sexu-griniek duten presentzia esplizitua “lohiegia” irudituko zitzaion heziketa katoliko hertsia jasotako Bizenta bezalako emakume bati.

Eta berriro ere J. A. Mogelengana itzuli behar ditugu begiak, Bizentari heziketa eman zionak beldur baitzion “gehiegizko” instrukzioak emakumeari ekar diezaiokeen kalteari. Munibetarren adiskide eta Madrileko Historia Akademiako zuzendaria zen Vargas Ponce jaunak ere aurpegiratu zion J.A. Mogeli bere ilobari ez ziola behar bezala lagundu:

Vargas Ponce:

“Tolere Vm que salude a su bien aprovechada amanuense. ¿Por qué cortar los vuelos a esa águila? Créame y dé pábulo a esa llama tan brillante. Los espíritus privilegiados no se deben conducir por donde el común y aprovechése VM de mi sermón amén.” (aip. Altzibar, X., 1982:458)

J.A. Mogel:

“He de confesar mi ierro, o acierto, en no haver fomentado más los estudios de mi sobrina. La singularidad y genio de una muger me hicieron temer alguna altanería de espíritu. Las Gergas simulistas las

⁷ Tradiziozko herri ipuinen irakurketa psikoanalitiko, soziologiko, historiko... interesgarrien berri V. Pisantyk ematen du bere *Cómo se lee un cuento popular* liburuan (Bartzelona, Paidós, 1995).

entendia: formulaba sus argumentos arreglados. Conocía los silogismos en sus figuras, resumía muy bien, y se conocía su mucho talento.”

“Paré en esto por cobardía, o por temor. Podría haberla instruido algo en Física, pero no soy mathematico. (...) En cuanto a la inteligencia gramatical del Bascuence, apuesto a que en toda Vizcaya no hay solo (dexo a Astarloa) que sepa mejor las inflexiones multiplicadas de los verbos.” (aip. Altzibar, X., 1982:458-459)

Aurreko paragrafoetatik datu interesgarriak eskura ditzakegu J.A. Mogelen kezken inguruan. Euskal literaturaren historia gehienetan gizon on, errukior eta jakintsu gisara aurkezten zaigun hau, biziki kezkatuta zegoen bere eliztarren jokabide moralaz, baina batez ere, emakumezkoenaz. Altzibarrek oroitarazten digunez (1995), Etxabarrin arimazain izan zen urteetan, hau da, 30-35 urte zituenean, Inkisizioak epaitu eta zigortu egin zuen beata batengan konfiantza gehiegi jarri eta zenbait neska gazteren gidaritza izpiritualan erakutsitako indiskrezioagatik. Epaiilek “liluratu eta liluratazaila, harro eta buruiriztizat” jo eta konfesatzeko baimena kendu zioten. Hala ere, hori ez zen oztopo izan, urte batzuk beranduago, 1792an eta 1784an, Inkisizioan salatari eta liburu ikuskatzaile lanetan aritzeko⁸.

Esan daiteke, onerako eta txarrerako, mogeldarren moral katoliko zorrotzean hezia izan zela Bizenta eta, ingurune horretan, lehenago esan dugun bezala, emakumezko oro paradisuko Eva bekatariaren ondorengo ikusten zen. Ez gara gehiegi luzatuko honetan, izan ere, erraza, *errazegia* baita diogunaren lekukotzak topatzea, ez bakarrik J.A. Mogelen adiskide izan zen

⁸ J. A. Mogelen obsesio eta joerei buruz, oso argigarria da X. Altzibarrek dakarren pasarte hau (1992:144):

“Juan Antonio Mogelen autobiografia izpirituala ezagutzeko ezin utzizkoa dugu Mertzedeke komentuan sartu zen dama gazte baten biziaz 1797ko urtarrilaren 15a eta 1798ko maiatza bitartean idatzi zuen obra: *Vida Edificante de la sierva de Jesus Sor Doña María Ignacia de Santa María Magdalena, y Ubilla, Religiosa Profesa y de Cor oen el Convento de las Mercedarias de Marquina*.

(...) Liburuska honetan Mª Ignazia Ubilla Markinako handiki baten alabaren gazte denborako ibilera, onera bihurtzea (1788an gertatua), erlijioan sartzea (1790ean) eta hil arteko bizia kontatzen dira. Obraren zati bat onbideratzearen historia da, Maria Ignazia-k berak idatzi eta Mogel-ek hitzez hitz kopiatua. (...) Egilea andrezkoei bereziki zuzentzen zaie, batez ere inon diren txorakeria guztietan omen dabiltzan damei. Gogora bedi Juan Antonio Mogel emakumeen instrukzioaz eta beraien bizitza idatz zezaten arduraz zebilela Inkisizioak epaitu aldian ere, eta hona hemen emakume bat onbidean bere bizia idazten. Joera honi dagokionez, Mogelek maisu gisa aipatzen duen (...) Luis Vives-en eragina nabari zaio, *Instrucción de la mujer cristiana* liburuarena, alegia. Gainera, ikuste, agerpen eta iragarpenetan ba omen da zerbait egia”.

Juan Bautista Agirre Asteasukoaren zenbait pasarte ezagun gogoratuz⁹, baita J. A. Mogelen beraren erlijio irakaskuntzarako liburuetan ere, *El Catequista Bascongado-Cristau Eracasle Euscalduna* izenekoan bezala:

“Ematen ere dute escandaloa nescach ez guchic beren arpegui ta beguietaco ascatusan, ta lotsa gabeaz. Icusico dituzu oen artecoac saltoca, deadarca, ta guizasemeai mocorcadacac ematen, tenta ditzen asmoz, edo igarri bearrean mutillac elduco diela. Eta cer besteric nai dute? Eztira aizartzen, eguia da, mutil gaiztoac bezala musuac ematera, guizon gauzari escuac egoztera, aitatu behar ez diran toquietara; baña ezarian, edo ecer eguiten ez dutelacoan ematen dituzte videac eraguiteco gauza charrac. (...) Baña dacustenean nescach mutilzale, bullazale, modestia gabe, ta arpegui jaiqui bat, beguien arintasunean, itzen nasaitasunean, ta bizimodu eroan aguertzen duena bere viotzean cer dagoan, agur mutilla, agur guizona; an dira esucac, an apa lactanac, an itz lotsagarriac, an cer ez? Berac emacumeac galtzen dituzte animasco beren nasaitasunaquin. Beraz erorten dira escandaloco becatu caltegarrian, ta dira deabruaen eizariac.” (Pagola, R.M (zuz.), 1993, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak. Gipuzkera-4*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea-Euskal Ikaskuntzen Institutua, 2570.or.)

EMAKUMEAREN IRUDIAK

Bibliaz geroztik hain ezagun zaigun emakume bekatariaren irudi hau, irudi berriekin aberastuz joan zen XIX. mendeak aurrera egin ahala eta erre-presentazio perbertsoenetaraino iritsi XX. mendearen hasierako artelan ugaritan¹⁰. Batek baino gehiagok mendebaldeko tradizio literarioaren misoginiaren adibide kontsideratzen dituzten hauetan (ik. Bosch, E. & Ferrer, V.A., Gili, M.: 1993), emakumezkoa biologikoki, intelektualki edo moralki gutxie-tsi egiten da. Irudiok izango ditugu hizpide jarraian eta, horretarako, Txomin Agirrek Bizenta Mogelenean *Ipui onak* 1912an egin zion hitzaurreaz baliatuko gara. Ezin esan Agirrereren hitzaurre honek hizpiderik ematen ez duenik. Ikuspuntu feminista batetik, edonork aurkitu nahiko lituzkeen froga sexista guztiak kausi baititzakegu bertan. Eliza katolikoaren topikoak (*emakume*

¹⁰ Kulturaren arlo desberdinetan 1900 inguruan ugaritzen hasi ziren emakumezkoaren irudi perbertso (eta misoginoei) buruz, ikus, Dijkstra, B., *Idolos de perversidad. La imagen de la mujer en la cultura de fin de siglo*, Debate, Bartzelona, 1994.

zintzoa=ama birjina; emakume gaiztoa=Eva) gehi XIX. mendetik hedatuko den *emakume=aingeru* berdintasuna ere hortxe aurkituko du irakurleak. Jakina denez (ik. Gilbert, Sandra M. & Gubar, S.:1998), Dante, Milton edo Goetheren garaietatik indarrean zegoen emakume-aingeruaren irudia (ik. Beatriz), “Heriotzaren Aingerua” ere bihurtu zen prerrafaeliten garaian. Zailtasunez aurkituko dugu Txomin Agirreren testuan XIX. mendean mende-baldeko literaturetan ospetsuen bihurtu zen emakumezkoaren irudia: *emakume asegabea* deitu izan zena eta lehenago aipatu ditugun fikziozko adulterio-gile ezagunekin (Madame Bovary...) zuzenean lotzen gaituena.

Hona, laburtze aldera, Agirreren hitzaurrearen ideia nagusiak:

1. Emakumea gizaldiko lorea dela baieztatu ondoren, bere eleberri kostunbristetan pertsonaiak deskribatzeko¹¹ erabiltzen zuen teknikara jotzen du oraingo honetan ere: dikotomiak darabiltza emakumezkoak deskribatzeko. Horrela, emakumezkoa, lorea edo arantza, eroa edo zintzoa... gaizkilea edo aingerua izan daiteke.
2. Ez da gizona baino hobea edo okerragoa, baina errazago “zuzentzen” dena. Bere izaera biguna dela eta, emakumea hasieratik zaindu behar da. “Zeñek? Geuk, prakadunok; gurasoak, senarrak, anai nagusiak, dana dalakoak”. (18) (“prakadunok” hitza darabil Agirrek (!)).
3. Emakumezkoak badu gizonarenaren adinako burua, batzuetan hobea ere bai.
4. “Alegiñ guztiak egin bear dira emakumea zintzotzen, al degun guztia erakutzi behar ginioke; ori bai, berari dagokion mallatik erten gabe, bere gaiasunak eskatzen duan neurritan, samurki, garbiro, arreraz, animaren erdian ontasunaren azia boteaz, gazte dan bitartean jakintsu beziñ elizkoi egiñaz.” (18)
5. “Ikus gaitzabela ongille ta indartsu... Elizak laguntzen digu lanbide orretan, Elizak egin du andrazkoa gizonaren mendeko, Jesusen legea daukagu gure alde. (...) Etxekoandretzat nai genduke? Etxekoandre izango da, geuk nai degun guztia izango da, agintzen badakigu.”(19)
6. “Nerekiko, etxea da emakumearen bizileku ta lantegi aukerakoena. (...) Aitor dezagun: buru oneko ta biotz garbiko danean, emakumea bezelakorik eztago. Bakoitzari berea.” (19)
7. Bizentaren euskara garbia da baina erdal kutsukoa.

¹¹ Ikus honi buruz, Toledo, A., 2000, “El personaje femenino en la novela costumbrista vasca” in Iris M. Zavala (koord. gral) et al, *Breve Historia Feminista de la Literatura Española (en lengua catalana, gallega y vasca)*, Bartzelona, Anthropos, 2000, 332-346.

8. "Ia [emakume] hobeak ertetzen duten nunbaitetik, ia Andre Bizenta garaitzen duten asaba zarren izkuntza apaintzen." (21)

Denborarik pasa ez balitz bezala, alferrikakoak dira testu honetan XIX. mendea astindu zuten gertakari sozio-historiko bortitzen oihartzunak aurkitzeko ahaleginak. Dela emakumearen askapenerako eman ziren pauso ezagunak, dela gizarte nahiz kultur mailan eztanda egin zuten joera iraultzaileak, Txomin Agirrerren mundutik kanpo daude. Iraganean bizi baita, emakumezkoak idazleak izan ala ez, zuzendu egin behar direla pentsatzen zen garaietan. Zuzendu, zertarako? elizkoi eta ama on izateko. Honetaz gain, hitzaurregile batengan dotoreegi izan ez daitekeen kritika ere egiten du Agirrek: Bizentaren euskara, ez omen nahikoa garbia.

XIX. mendearen hondarreko Pizkundearekin lotzen gaitu Txomin Agirrek, euskal abertzaletasunaren jatorria finkatu zuen garaiarekin. Eta gogora dezagun urte horietan izugarritzko harrera ona izan zutela mogeldarren lanek. 1881ean *Peru Abarka* argitaratu ahal izan zuen Juan Antonio Mogelek, Juan Joseren lanek 70-80ko hamarkadetan berrargitalpen ugari izan zituzten eta Bizentaren *Ipui onak* liburuko alegiek *Beti Bat*, *Euskalzale* edo *Euskal-Erria* aldizkarietan argitaratu ziren. Aldizkari horietan eta 1876-1936 artean sortu ziren 140 aldizkarietatik askotan kaleratu zituzten euren lanak euskal literaturan gizonezkoen presentzia hegemonikoa urratu zuten emakumezko askok. M. Atxagak *Euskal Emakume Idazleak (1908-1936)* (Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 1997) lanean dakarren zerrendan, besteak beste, Rosario Artola, Katalina Elizegi, Sorne Unzueta, Tene Muxika, Julia Gabilondo, Maria Pilar Lekuona edo Julene Azpeitia.

Egile horien lanak aztertu ditu Missouri Unibertsitatean (Columbia-EEBB) Maite Nuñez Betelu donostiarrak berriki aurkeztu duen doktorego tesiak: *Género y construcción nacional en las escritoras vascas* (2001). Egileak tesiaren ondorioetan dioskun modura, erlijioak eta nazionalismoak zehazten dituzte euskal emakume idazleen lanetan jarraitu beharreko ildoak. Euskararen aldeko defentsa, erlijioaren defentsaren barnean kokatzen da eta Ama Birjina bihurtzen dute euskaldun ama zintzoentzako eredu. Horixe baita, hain justu, emakumezkoek ingurune honetan jokatzeko duten papera: fede katolikoaren eta abertzaletasunaren bermatzaile izatearena. Nazionalismoak amak goraiatu egiten ditu, euren eskuetan uzten baitu belaunaldi berrien heziketa. Ondorio hauen harira, gogora dezagun Joseba Gabilondok 1998an *Insula* aldizkarian argitaratutako artikulua interesgarria (ik. bibliografian), zeinetan egungo emakumezko idazleek euskal literatur sisteman duten gune ez zentrala aztertu ondoren, ideologia nazionalistak emakumezkoen onartzen dien rol bakarra salatzen duen: amaren rola, hain justu. Rol hori azken belaunaldietako idazleen lanetan antzeman badaiteke, are errazago da

lekukotzak lortzea denboran (pixka bat) atzera joanez gero. Gabriel Arestiren proposamenez, emakumearen urtea zela eta 1975ean Euskaltzaindiak Batzar bat egin zuen euskal emakume idazleen omenez. Urte horretan hiru ohorezko euskaltzain izendatu ziren: Julene Azpeitia, Madeleine Jaureguiberry eta Tene Muxika, eta Luis Villasantek gerora *Euskera* aldizkarian argitaratu zen “Emakumea euskal literaturan” txostena aurkeztu zuen (ik. *Euskera* XXI, 1976, 146-152). Bizenta Mogelek in batera zenbait emakume idazle aipatu ondoren, Luis Villasantek bi ideia nabarmendu nahi izan zituen: emakumezkoek mistikarako duten “berezko” gaitasuna (Avilako Teresa...) eta amek etxean egiten duten isileko lana (Garibay eta Azkueren amak gorai patzen zituen, besteak beste). Oraingoan ere, bistakoa da emakumezko idazlez hitz egin arren, euren egozten zaien funtzio nagusia nondik doan: amatasunarena.

Laburbilduz, esan dezagun, dela Eliza Katolikoaren aldetik, dela Nazionalismoaren aldetik, euskal emakume idazleak fedea eta abertzaletasuna hedatzeko baliabide interesgarritzat hartuak izan direla. Eta balio eta helburu ez-literario horiek izan dira, hain justu, egile horiengan ikusi izan diren baka-rrak. Euskal literatura gure gizartean jardura autonomo gisara instituzionalizatzen denean bakarrik lortuko du emakumezko idazleak parametro literario-etan seriozki kontuan hartua izatea. Baina orduan ere, L. Whitek (1996) frogatu duen bezala, literatur historia gehienetan ikusezin izaten jarraituko dute orain dela gutxi arte.

IPUI ONAK LIBURUKO ALEGIEZ

Jakina denez, berandu, ilustrazioak behea jo zuenean, iritsi ziren euskal-dunongana mogeldarren eskutik, alegiak. Ordurako, generoa bere onenak emana zegoen Esopo eta egile klasikoen ildo jarraitu zuten La Fontaine, Samaniego edo Ibañez de la Rentería bezalako idazleekin. 1804an, Bizenta Mogel izan zen euskarazko lehen alegia-liburua argitaratu zuena (*Ipui onak*). Bizentak eta J.A Mogelek hasitako ildoari, Fr. J.M. Zabala edo Iturriagak jarraitu zioten hegoaldean, eta J.B. Arxu, Goiherxe edo G. Adéma “Zaldubi”k iparraldean. *Ipui onakeko* alegiak gipuzkeraz daude eta J. A. Mogelen hitz neurtuzko zortzi alegi barneratzen ditu liburuak. Altxabarrek dioskunez (1997: 64), alegi guztien egiletza, nolabait, osaba-ilobei dagokie, jakina denez, alegi berak baitira –gehientsuenak– Juan Antonio (ik. *Ipuinak*) eta Bizentarenak. Edonola ere, Bizentaren testua, joskera kontu batzuk gorabehera, arinagotzat jotzen da. Alegilari gehienek bezalaxe, Bizentarenak ere itzulpenak dira, Esoporen 50 alegien itzulpenak.

Ipui onaken helburu didaktiko-moralizatzailea onartuz ere, A. Toledok (1989) testuaren garrantzia azpimarratu nahi izan du, ez bakarrik narrazio-mota berri baten adierazle delako, baita irakurketa literarioago baterako aukerak eskaintzen dituelako ere. Argi dago literaturaren ikuspegi neoklasikoa dela testuan garaile ateratzen dena eta hori onartuz, plazer estetikoaz haratago, irakurleengan eragitea bilatzen du Bizentak. “Irakurle euskaldunari” deritzon hitzaurrean argi uzten du norentzat idatzi duen liburua, hots, gaztetxo eta nekazariarentzat (Mogel, B.A., 1991: 29) eta zein helburuz idatzi duen: “ipui oek izango dirala guziz onak aztuerazotzeko nekazarien etxeetatik ipui oker, ta zatarrak...” (Mogel, B.A., 1991:29). Eta helburu hori lortzeko, balizko irakurleak kontuan hartzen dira alegiotan, jatorrizkoetan ez dauden hainbat elementu zirkunstantzial (garai haietako ohiturei dagozkien xehetasunak, abere nahiz landareen ezaugarriak...) erantsiz eta, modu honetan, irakurlearekiko gertutasun handiagoa erdietsiz.

Lessing eta bestek literatur genero gisara kontsideratu zutenetik, bi ezaugarri izan dira, gehienetan, alegiei egotzi zaizkienak: laburtasuna eta mezu morala. Intentzio moral hori, batzuetan desegokitzen jo bazen ere (J.J. Rousseauk bere *Emile* ezagunean pedagogikoki baztergarritzat jotzen du alegia), urteetan iraun duen ezaugarria izan da. Mogeldarren kasuan, alegien intentzio morala are nabarmenagoa suertatzen da, Esoporen jatorrizko alegien itzulpenei azalpen, batzuetan luzea, edo irakaspena gehitzen zaiolako. Aipatutakoaz gain, azpimarratzekoa da alegiotan guztiotan jarraitzen den eskema narratibo klasikoa: egoera konfliktibo baten aurkezpena, korapiloa eta ondorioa. Erritmoa oso azkarra izan ohi da eta denbora, espazio eta ekintza-batasunari dagokion erregela errespetatzen da. Helburu didaktikoaz gain, alegiek helburu satiriko edo kritikoa ere izan dezakete, baina mogeldarren kasuan, irakaspena, kristau jokabideren irakaspena da guztien gainetik gailentzen dena.

Esoporen eta Bizentaren liburuko alegiak konparatuz gero, berehala ohartzen gara greziarrarenak askozaz ere labur, arin eta sinpleagoak direla. Baina hori bakarrik ez, behin baino gehiagotan irakaspena aldatu egiten da, alegiak jatorriz adierazi nahi zuena goitik behera aldatuz. Halaxe gertatzen da, esaterako, “Azeria eta mahatsak” izenekoan. Esoporen azalpenak honako hau badio: “gizakiak bere ezgaitasuna egoera bati errua boteaz ezkututzen du”; Bizentarenak, berriz, “zuhurra izan behar da, ezjakinarena egiten jakinda”. Orokorrean, indartsuen eta ahulen arteko borrokak izan ohi dira alegietan kontatzen direnak, eta botere gehiegizkoa, nagikeria, gehiegikeriak... deitoratzen. Hala ere, Bizentaren alegi-etan ezer azpimarratzen bada, fede kristauaren gorentasuna da (“Gizona eta sugea” alegian, esaterako, mezua guztiz aldatzen da) eta La Fontaineren alegietan hain ezagun egin zen gizartearen ikuspegi

inmobilista: boteretsuak beti izango dira ahaltuak eta arrazoirik ez badute ere, ahulek, txiroek, amore eman behar diete (ik. “Zakurra eta ardia”). La Fontainek zioen moduan, indartsuenaren arrazoia da beti hoberena.

AMAITZEKO

Aurkezpen laburregi honetan, Bizenta Mogelen lana bere testuinguru biografiko, historiko edo literarioan kokatzen ahalegindu gara. Agiriek diotenez, emakume azkarra izan zen Bizenta eta ongi baliatu zituen osabarengandik jaso zituen irakaspen klasiko eta erlijioso guztiak. Horiexek izango dira, hain justu, bere lanaren xede eta molde neoklasikoak baldintzatuko dituztenak, horiexek bere lanaren mugak. Onerako eta txarrerako, bere garaiko idazlea izan baitzen Bizenta. Eta gaurko ikuspuntutik bere lanaren helburu hezitzaile eta moralkeriak testuen balio literarioa itzaltzen badu ere, ezin esan bere aportazioa garrantzizkoa izan ez zenik, euskal prosa literarioaren sorreran edo haur eta gazteentzako literaturaren sorreran izan zuen protagonismoarengatik. Baina horretaz gain, Bizenta Mogel dugu euskal literatur tradizio androzentrikoan pitzadura bat ireki zuen lehenengo emakumea eta, bere lanaren testuingurua kontuan hartuz, ez da gutxi.

BIBLIOGRAFIA

AGIRRE, TX. 1912. “Itzaurrea” in Mogel, B.A., 1991, *Ipui onak*, Euskal Editoreen Elkarte 17-21, Donostia.

ALTZIBAR, X., 1982, “Bizenta Antonia Mogelen biziaz eta lanaz zenbait argibide”, *Euskera* XVII, 1982, 457-496.

—, 1992, *Bizkaierazko idazle klasikoak: Mogeldarrak, Astarloatarrak, Frai Bartolome: nortasuna, idazlanak, grafiak*, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo.

—, 1997, *Euskal Literatura. Vox Eskola Gida*, Bibliograf, Bartzelona.

BOSCH, E. & FERRER, V.A., GILI, M., 1993, *Historia de la Misoginia*, Anthropos, Bartzelona.

CIPLIJAUSKAITÉ, B., 1988, *La novela femenina contemporánea (1970-1985)*, Anthropos, Bartzelona.

DÁVILA, P. 1988. "Mujer y educación en Euskal Herria: perspectiva histórica", in AA.VV., 1988, *Emakumea Euskal Herriko Historian/ La Mujer en la Historia de Euskal Herria*, IPES, Bilbo, 93-99.

DÁVILA, P. & EIZAGIRRE, A. 1992. "Alfabetización y euskaldunización en Euskal Herria", in Escolano, A. (dir.), *Leer y Escribir en España*, Fundación Germán Sánchez Rupérez, Salamanca, 187-211.

DUBY, G. & PERROT, M. 1993. *Historia de las mujeres. Vol. 4. El siglo XIX*, Taurus, Madrid.

GABILONDO, J. 1998. "Desde el exilio maternal a la utopía personal: Política Cultural en la narrativa vasca de mujeres", *Ínsula* 623, 32-36.

GILBERT, SANDRA M. & GUBAR, S. 1998. *La loca del desván*, Cátedra, Madrid.

MARTÍN GAITE, C. 1981. *Usos amorosos del dieciocho en España*, Lumen, Bartzelona.

MITXELENA, K. 1988 *Historia de la Literatura Vasca*, Erein, Donostia.

MOGEL, B.A. 1991. *Ipuinak*, Euskal Editoreen Elkarte, Donostia.

MOGEL, J. A. 1995. *Ipuinak*, Labayru-BBK-Eibarko Udala-Markina-Xemeningo Udala (X. Altzibarren edizio eta hitzaurrea), Bilbo.

NUÑEZ BETELU, M. 2001. *Género y construcción nacional en las escritoras vascas*, University of Missouri, doktorego tesi argitaragabea, Columbia (EEBB).

OLAZIREGI, M.J. 1999. *Intimismoaz haraindi: emakumezkoek idatzitako euskal literatura*, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

RYLANCE, R. & SIMONS, J. 2001. *Literature In Context*, Palgrave, New York.

SAN MARTIN, J. 1978. "Emakumeak euskal literaturan", in San Martín J., 1978, *Gogoz, gure herriko gauzak. Cosas de nuestro país*, Gipuzkoako Kutxa, Donostia.

SARASOLA, I. 1976. *Euskal Literaturaren Historia*, Lur, Donostia.

VALVERDE, L. 1988. "Contexto social y situación de la mujer vasca en el Antiguo Régimen", in AA.VV., 1988, *Emakumea Euskal Herriko Historian/ La Mujer en la Historia de Euskal Herria*, 34-45, IPES, Bilbo.

VIAS MAHOU, B., 2000, *La imagen de la mujer en la literatura occidental*, Anaya, Madril.

WHITE, L. 1996a. *Emakumeen Hitzak Euskeraz: Basque Women Writers of the Twentieth Century*, Nevadako Unibertsitatea, doktorego tesia. Argita-
ragabea. Reno (EEBB).

WOOLF, V. 1995. *Una habitación propia*, Seix-Barral, Bartzelona.